

Kraków, 12 czerwca 2024 r.

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Tytuł pracy: „Znaczenie i epifania. Kulturotwórczy wymiar architektury sakralnej Stanisława Niemczyka”

Autorka: mgr Ewa Chudyba
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
Wydział Filozoficzny

Promotorzy: prof. dr hab. Paweł Taranczewski
dr Andrzej Wadas (promotor pomocniczy)

Cel pracy stanowi rozpoznanie kulturowego i kulturotwórczego wymiaru świątyń projektowanych (i wznoszonych) przez Stanisława Niemczyka, a także wskazanie adekwatnych dla tych realizacji kategorii interpretacyjnych. W pracy przyjęto meta-ontologiczną perspektywę namysłu, przedstawiając szereg argumentów na rzecz tezy, że uwzględnienie zależności między architekturą (sposobem jej budowania i pojmowania), a koncepcją bytu właściwą dla kultury/nurtu kultury, w której obrębie dana realizacja powstaje, przyczynia się do adekwatnej interpretacji budowli. Propozycja takiego badania architektury nie miała wcześniej systematycznego opracowania, co zaciążyło na objętości pracy, m. in. ze względu na konieczność wyeksplikowania ontologicznych uwarunkowań stosowanej w niej terminologii. Dotyczyło to również tak podstawowych pojęć, jak „architektura”, „kultura”, „symbol”, „podobieństwo”, „sztuka”, „piękno”, „historia”, „styl”, ze względu na „przesunięcia” treści znaczeniowych, jakie w obrębie tych terminów nastąpiły w toku kształtowania się nowożytności. Osią rozważań pracy, a równocześnie zasadniczym punktem odniesienia, jest fundamentalna różnica między:

1) analogicznym pojęciem bytu, definiowanym przez uczestnictwo, a tym samym pro-wspólnotowym, które napotykamy

a) w starożytności w dialogu Platona „Parmenides”, gdzie, inaczej niż na wczesnym etapie teorii idei, przyjęte zostaje źródłowe odniesienie między zjawiskiem i ideą (koncepcja methexis),

b) w średniowieczu – w koncepcji Tomasza z Akwinu, przyjmującego relacyjną tożsamość bytu jako złożonego z istoty i istnienia],

c) współcześnie – w katolicyzmie (i prawosławiu), w rozumieniu Kościoła jako wspólnoty *powszechnej* (a nie: ogólnej) oraz teologii sakramentów opartej na pośrednictwie, z której wynika ontologiczne pojmowanie symbolu (metonimia);

2) a wywodzącym się od Dunska Szkota (i mającym starożytnego „patrona” w osobie Arystotelesa), dominującym w nowożytności, „abstrakcjonistycznym”, jednoznacznym rozumieniem bytu, które sprzyja:

a) sproblematyzowaniu kwestii istnienia (tzw. „spór o istnienie świata”) i ujmowaniu rzeczywistości antyesencjalnie i „podczasowo” (podważeniu zasadności czegokolwiek, co byłoby niezależne od upływu czasu i poznającego podmiotu),

b) tzw. „odczarowaniu” świata, które w aspekcie ontologicznym oznacza odrzucenie relacyjnej koncepcji bytu, a tym samym odrzucenie rozumienia wspólnoty i uczestnictwa jako opartych na wewnętrznym pokrewieństwie,

c) zastąpieniu tzw. „rozumu substancjalnego” przez tzw. „rozum instrumentalny”, kontemplacji przez aktywizm, a metonimii – przez metaforę,

d) „indywidualistycznemu”, a dokładnie „antywspólnotowemu” pojmowaniu tego, co kulturowe/kulturalne, czego konsekwencją jest „rozszczerzenie” i „przeciwstawienie” tak pojętej kultury – temu, co społeczne; zjawisko to współczesna socjologia opisuje jako „atak kultury na strukturę społeczną”, a za jego wyraz uznać można m.in. tzw. postmodernistyczny „projekt kultury bez symboli”.

W oparciu o tę różnicę, a także

- analizy przybliżające tożsamość kulturową Stanisława Niemczyka, który określał się jako głęboko wierzący katolik, oraz kładł nacisk na przywiązanie do Polski, jako Ojczyzny,

- szczegółową rekonstrukcję „paradygmatu” twórczości architekta (obejmującego proponowane przez niego definicje – m.in. architektury i architektury sakralnej, zasadniczne kategorie, wartości, którymi się kierował, przebiegu procesu projektowego)

- i wykazanie, że „paradygmat” ten wyrasta z właściwego dla Niemczyka światobrazu, w pracy przedstawiono argumenty na rzecz tezy, że kościoły jego autorstwa – a także inne realizacje – stanowią „materialny obraz” kultury metafizycznej, która zakłada żywą więź między Bogiem, człowiekiem i światem, a rzeczywistość pojmuje jako „ontyczną wspólnotę”.

Tym samym architekturę Stanisława Niemczyka uznać można za rzeczywistą alternatywę względem realizacji, w których odzwierciedla się „abstrakcjonistyczne” pojęcie bytu, leżące u fundamentów „modernicznych” nurtów kultury, określanych z pomocą terminów takich jak: „nowoczesność”, „modernizm” oraz „ponowoczesność” „postmodernizm”. Stanowi ona również świadectwo dostępności we współczesnym świecie integralnego, pozostającego w służbie wspólnoty i właśnie z tego powodu – *kulturotwórczego* budowania. Ma to niezwykle znaczenie w sytuacji diagnozowanego obecnie kryzysu zachodniej kultury, znajdującego odzwierciedlenie w wyobcowanej i wyobcowującej, anty-organiczej architekturze, która coraz bardziej odcina nas od rzeczywistości i od siebie samych.

Przeprowadzone w pracy badania pozwalają stwierdzić, że o ile architektura będąca „materialnym obrazem” nurtów kultury opartych na „abstrakcjonistycznym” pojęciu bytu chce – utożsamiając to, co rzeczywiste z tym, co abstrakcyjne – „rozprawić się” z bytem w jego konkretności, „namacalności”, „realności”, „obecności”, to w zaprojektowanych przez Niemczyka budowlach przeciwnie – napotykamy epifanię bytu: ujawniają one byt jako obecność. Równocześnie – zaprojektowane przez Niemczyka świątynie – będąc rozpoznawalne jako kościoły, są nakierowane (i nakierowują) na Obecność Tego, Który jest Bytem Najwyższym – stąd stają się czytelnymi znakami tej Obecności.

Ewa Chudyba

Ch